8. Beş İsim (Esma'ul - Hamse)

Arapça'da Esmâ'ü'l-Hamse denen ve tamlama kalıbında kullanıldığında alışılmamış bir şekil değişikliğine uğrayan 5 isim vardır. Bu beş isim şunlardır:

حَمٌ (kayınpeder) أَبٌ (baba) أَخٌ (erkek kardeş) ذُو (sahip) فُو (ağız)

Bu isimler mütekellim yâ'sı (ي) dışındaki zamirle birleştikleri takdirde (vâv:و) ile merfû, (elif: ا) ile mansûb ve (yâ: ي) ile mecrûr olurlar. Yâni bu isimlerden birinin fâil ya da mübtedâ veya nâib-i fâil olması durumunda son harfinin merfû (ötre) olması gerekirse zamirle birleşmeden önce sonunda vâv bulunur (أَبُوكَ أَخُوكَ gibi). Mef'ûl gibi mansûb (fethalı) olması gerekirse zamirle birleşmeden önce sonunda elif bulunur (أَبَاكَ أَخَاكَ gibi). Harf-i cer'den sonra gelmeleri gibi esre olmaları gereken durumda ise sonunda yâ bulunur. (مِنْ أَخِيكَ – مِنْ أَبِيكَ gibi).

Beş ismin irabının harflerle olabilmesi için şu şartların oluşması gerekmektedir:

1. Müfred olmalı. Tesniye veya cemî olmamalı.

2. Mütekellim yâ'sı dışında herhangi bir isme veya zamire muzâf olmalı.

3. Musaggar olmamalı. Yani küçültme vezninde (ism-i tasgir) olmamalı.

Bu şartları taşıyan beş ismin ref hali vav (و), nasb hali elif (ا) cer hali ise yâ (ي) ile olmaktadır. Beş isimden أَخٌ – أَبٌ – حَمٌ bu şartları taşımazlarsa normal müfret kelimeler gibi hareke alırlar. ذُو - فُو ancak yularıdaki şartlar dahilinde kullanılırlar. Ağız anlamına gelen فُو , ayrıca mim harfiyle de kullanılmaktadır. فَمٌ Mim ile kullanıldığında muzâf dahi olsa irabı harekeyle olur. Misal: فَمَهُ – فَمُهُ - فَمِهِ

Mecrûr Hali	Mansûb Hali	Merfû Hali	Beş İsim	Türkçesi
أَبِي	أَبَا	أَبُو	أَبٌ	Baba
أَخِي	أَخَا	أَخُو	أَخٌ	Kardeş
حَمِي	حَمَا	حَمُو	حَمٌ	Kayınpeder
ذِي	ذَا	ذُو	ذُو	Sahip
فِي	فَا	فُو	فُو	Ağız

Konuyla İlgili Cümle Örnekler: Merfu

Türkçesi	Arapçası
Baban işten döndü.	رَجَعَ أَبُوكَ مِنَ العَمَلِ
Kardeşi Ankara'ya gitti.	سَافَرَ أَخُوهُ إِلَى أَنْقَرَةَ

Ağzın dert görmesin.	لاَ فُضَّ فُوكَ
Kayınpederi çok zengindir.	حَمُوهُ غَنِيٌّ جِدًّا
Edep sahibi sevilir.	ذُو الأَدَبِ مَحْبُوبٌ

Konuyla İlgili Cümle Örnekler: Mansub

Türkçesi	Arapçası
Babam, kayınpederini akşam yemeğine davet ediyor.	أَبِي يَدْعُو حَمَاكَ إِلَى العَشَاءِ
Diş doktoru hastadan ağzını açmasını istedi.	طَلَبَ طَبِيبُ الأَسْنَانِ مِنَ المَرِيضِ أَنْ يَفْتَحَ فَاهُ
Kim olursa olsun hak sahibine hakkını ver.	آتِ ذَا الحَقِّ حَقَّهُ كَائِنًا مَنْ كَانَ
Hangimiz rahmetli babanı tanımayız ki!	مَنْ مِنَّا لاَ يَعْرِفُ أَبَاكَ المَرْحُومَ
Müdür, Ali'nin kardeşini sınıftan attı.	طَرَدَ المُدِيرُ أَخا عَلِيٍّ مِنَ الصَّفِّ

Konuyla İlgili Cümle Örnekler: Mecrur

Türkçesi	Arapçası
Ağzımda su var, ağzında su olan kimse konuşabilir mi?	فِي فَمِي مَاءٌ وَهَلْ يَنْطِقُ مَنْ فِي فِيهِ مَاءٌ
Kardeşine söyle bir daha benle konuşmasın.	قُلْ لِأَخِيكَ لاَ يَتَكَلَّمْ مَعِي ثَانِيَةً
Kötü ahlaklı kişiden uzak dur.	اِبْتَعِدْ عَنْ شَخْصٍ ذِي خُلُقٍ سَيِّئٍ
Her kız babasına hayrandır.	كُلُّ بِنْتٍ بِأَبِيهَا مُعْجَبَةٌ
Dersten sonra kayınpederine uğrayacağım.	سَأَمُرُّ بِحَمِيكَ بَعْدَ الدَّرْسِ

Bu beş isimden أَخٌ – أَبٌ – حَمٌ tamlama kalıbında olmadıklarında normal kurallı isimler gibidir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Baba çarşıdan evine dönüyor.	اَلْأَبُ يَرْجِعُ إِلَى بَيْتِهِ مِنَ السُّوقِ
Kayın pederin senin babandır.	حَمُوكَ أَبٌ لَكَ

ذُو (sahip olan) sadece tamlama yapısının ilk elemanı olan muzâf olarak görev yapar ve belirsiz (nekre) şekli de yoktur. Zamirlerle kullanılmaz.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Gerçekten sen akıllısın.	إِنَّكَ ذُو عَقْلٍ
Kerim insanlara karşı fazilet (iyilik) sahibidir.	اَلْكَرِيمُ ذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ

Bu beş isimden biri olan ve Kur'ân'da çok geçen ذُو isminin çekimi şöyledir:

Mecrûr Hali	Mansûb Hali	Merfû Hali	
ذِي	ذَا	ذُو	Müfred-Müzekker
ذَاتِ	ذَاتَ	ذَاتُ	Müfred-Müennes
ذَوَيْ	ذَوَيْ	ذَوَا	Müsennâ-Müzekker
ذَوَاتَيْ	ذَوَاتَيْ	ذَوَاتَا	Müsennâ- Müennes
ذَوِي	ذَوِي	ذَوُوا	Cem-Müzekker
ذَوَاتِ	ذَوَاتِ	ذَوَاتُ	Cem-Müennes
أُولِي	أُلِي	أُولُو	Cem-Müzekker
أُولاَتِ	أُولاَتِ	أُولاَتُ	Cem-Müennes

Beş ismin tesniyeleri:

Nasp Hali	Merfu Hali	Beş İsim	
أَبَوَيْنِ	أَبَوَانِ	أَبٌ	Baba
أَخَوَيْنِ	أَخَوَانِ	أَخٌ	Erkek Kardeş
حَمَوَيْنِ	حَمَوَانِ	حَمٌ	Kayınpeder
ذَوَيْ	ذَوَا	ذُو	Sahip
فَمَيْنِ	فَمَانِ	فُو - فَمٌ	Ağız

Beş ismin cemileri:

Merfu Hali	Beş İsim	

آبَاءٌ	أَبٌ	Baba
إِخْوَانٌ–إِخْوَةٌ	أَخٌ	Erkek Kardeş
أَحْمَاءٌ	حَمٌ	Kayınpeder
أُولُو - ذَوُوا	ذُو	Sahip
أَفْوَاهٌ	فُو - فَمٌ	Ağız

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Kaç kardeşin var? İki kardeşim var.	كَمْ أَخاً لَكَ؟ لِي أَخوَانِ اثْنَانِ
Çocuklar ana babalarına saygı gösterir.	يَحْتَرِمُ الْأَبْنَاءُ الْأَبَوَيْنِ
Ana babamız bize yardım ediyor.	يَنْصُرُنا أَبَوَانَا
Çalışkan iki kardeş geldi.	جَاءَ الأَخَوَانِ المُجْتَهِدَانِ
İlim sahibi iki kişiyi gördüm.	رَأَيْتُ ذَوَيْ عِلْمٍ
Babanıza selam verdim.	سَلَّمْتُ عَلى أَبَوَيْكُمَا
Kardeşler birbirlerine yardım ederler.	الإِخْوَانُ يُسَاعِدُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
Babalar çocuklarının eğitiminden sorumludurlar.	الآبَاءُ مَسْؤُولُونَ عَنْ تَرْبِيَةِ أَوْلَادِهِمْ
Babam her yıl bir kere düzenlenen kayınpederler toplantısına katıldı.	شَارَكَ أَبِي فِي اجْتِمَاعِ الأَحْمَاءِ الَّذِي يُقَامُ مَرَّةً كُلَّ عامٍ
İhtiyaç sahipleri geldi.	جَاءَ ذَوُو الحَاجاتِ
İhtiyaç sahiplerini gördüm.	رَأَيْتُ ذَوِي الحَاجاتِ
İhtiyaç sahiplerine selam verdim.	سَلَّمْتُ عَلَى ذَوِي الحَاجاتِ